

Azərbaycan dilçiliyi və ədəbiyyatşünaslığında dialektizmlərin tədqiqi məsələləri

Gülzar Ağakışiyeva

Bakı Slavyan Universiteti. Azərbaycan.

E-mail: gulnar.rehimli.90@mail.ru

Annotasiya. Məqalədə ədəbiyyatşünaslıqda dialektizmlər haqqında söylənilən fikirlər öyrənilmiş, dilçi və ədəbiyyatşünas alimlərin bədii dildə işlənən bu söz qrupları haqqındakı fikirləri ön plana çəkmişdir. Nəticə olaraq şair və yazıçılar tərəfindən dialekt və şivələrdən müəyyən üslubi məqsədlərlə bədii dilə gətirilən, dilimizin tarixi inkişafını özündə mühafizə edən bu söz qrupları Azərbaycan ədəbi dilinin zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır.

Açar sözlər: bədii dil, dialektizm, ədəbi dil, dilimizin tarixi, lüğət ədəbiyyatşünaslıqda dialektizmlər, danışiq dili

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 05.10.2021; qəbul edilib – 15.10.2021

Issues of research of dialectisms in Azerbaijani linguistics and literary criticism

Gulnar Agakishiyeva

Baku Slavic University. Azerbaijan.

E-mail: gulnar.rehimli.90@mail.ru

Abstract. The article examines the views expressed on dialectisms in literary criticism, and highlights the views of linguists and literary scholars on these groups of words used in the literary language. As a result, these groups of words, expressed by poets and writers in dialects and dialects for certain stylistic purposes, preserving the historical development of our language, played an important role in the enrichment of the Azerbaijani literary language.

Keywords: poetic language, dialectism, literary language, history of our language, dictionary

Article history: received – 05.10.2021; accepted – 15.10.2021

Giriş / Introduction

Azərbaycan ədəbi dili lüğət tərkibinin zənginliyi və rəngarəngliyi ilə seçilən dillərdən biridir. Hər bir dilin mövcudluğu və inkişafı bilavasitə dilin təzahür formaları – ədəbi dil, dialekt və şivələr, xalq danışiq dili ilə bağlıdır. Ümumxalq dili məhz dilin bu təzahür formalarının qarşılıqlı təsiri əsasında inkişaf edir.

Ümumxalq danışiq dilinin lüğət tərkibi zəngin bir xəzinədir. Dialektizmlər isə bu qola da-

xıl olan və ədəbi dilin zənginləşməsində əsas mənbə rolunu oynayan milli xəzinəmizdir.

Ədəbi dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində, eyni zamanda dil tarixinin elmi baxımdan araşdırılmasında, müəyyən sözlərin inkişaf tarixi və işlənmə məqamlarının müəyyənləşdirilməsində dialektizmlər tükənməz bir mənbə təşkil edir. Bədii dilə şair və yazıçılar tərəfindən müəyyən üslubi məqsədlərlə gətirilən dialektizmlər keçmişin ən qədim və maraqlı linqvistik

ələmətlərini özündə mühafizə edən zəngin dil materialıdır. Bu səbəbdəndir ki, dilçiliyimizdə və ədəbiyyatşünaslığımızda dialektizmlərin təd-

qiqi məsələləri geniş vüsət almış və respublikamızda bu sahədə kifayət qədər araşdırmalar aparılmışdır.

Əsas hissə / Main Part

Şair və yazıçılar tərəfindən müəyyən üslubi məqsədlərlə bədii əsərlərdə işlənən bu söz qrupları haqqında Azərbaycan dilçi və ədəbiyyatşünaslarından Ə.Dəmirçizadə, S.Cəfərov, A.Qurbanov, T.Hacıyev, M.Adilov, T.Əfəndiyeva, H.Həsənov, Y.Seyidov, Q.Kazımov, B.Xəlilov, İ.Kazımov, M.Məmmədov, H.Hüseynova, S.Behbudov, İ.Xasıyev, R.Rüstəmov, E.Əzizov, İ.Bayramov, C.Xəndan, M.Rəfil, Mir Cəlal və başqa alimlərimiz araşdırmalar aparmışlar.

Bədii üslubda işlənən dialektizmlər haqqında dilçi və ədəbiyyatşünas alimlər arasında fikir müxtəlifliyi var. Bu söz qrupları haqqında söylənilən fikirləri nəzərdən keçirək.

Əbdüləzəl Dəmirçizadə üslubi məqsədəuyğunluq nöqteyi-nəzərindən istifadə olunan ləhcə, dialekt və şivələrin xüsusi tipik sözlərini dialektizm və ya şivə sözləri adlandırmışdır [4, s.87]. Görkəmli dilçi alim şivə sözlərinin əsas tətbiq sahəsinin bədii üslub olduğunu və bədii əsərdə bu və ya digər surətin, yaxud surətlər kompleksinin müəyyən yerli-məhəlli şəraitlə üzvi bağlılığını bildirmək və belə məhəlli çalarlıqla onları canlandırmaq zərurəti olduqda, tipik şivə sözlərinin işlədilməsini məqsədəuyğun saymış və ümumiyyətlə, bədii əsərin dilini məzəli, duzlu etdiyini qeyd etmişdir. Bu və ya digər surətin dilində belə tipik sözləri eşidən hər kəs həmin surətin məhəlli çalarlığını da gözü önündə canlandırır bilir [4, s.89]. Dilçi alim bununla yanaşı, yəni dialekt və şivələrdə olan sözlər hesabına ədəbi dilin zənginləşməsinə göstərməklə yanaşı, digər tərəfdən belə bir fikri təqdir edir: “Üslubiyyatın vəzifələrindən biri budur ki, ədəbi dil normalarının mühafizəsi üçün dialektizmə qarşı mübarizə aparsın”. Alim hesab edir ki, dialektizm millətin və xalqın vahidliyinə, onun vahid dil normalarına mane olur. “Yəni xalq vahid millət olduqda, dialekt və şivələr məhdudlaşır və məhv olur. Buna görə də ümumxalq üçün aydın, dəqiq, dürüst bir ünsiyyət vasitəsi uğrunda vahidlik, ümumilik uğrun-

da mübarizə etmək kimi məqsədi olan üslubiyyat təbii olaraq şivəçiliyə, dialektizmə qarşı mübarizə aparmalıdır” [4, s.14].

Səlim Cəfərova görə dialektizmlər dilimizin ayrı-ayrı şivələrində işlənən və ancaq onlara məxsus olan sözlərdir [3, s.71]. Şivələr ədəbi dilin, xüsusilə onun lüğət tərkibinin zənginləşməsində mühüm rol oynayır. Ədəbi dilin lüğət tərkibinin müəyyən qismi yerli şivələr hesabına artır. Yerli şivələrdən ədəbi dilin gözəlliyini daha da artıran, onu zənginləşdirən sözlər almaq zəruridir.

Bununla belə, hər hansı bir bölgə və ya yaşayış məntəqəsinin həyatını daha real və qabarıq şəkildə vermək, əsərdə ayrı-ayrı surəti canlandırmaq üçün yazıçı o yerin və ya surətin mənsub olduğu şivə xüsusiyyətlərindən geniş şəkildə istifadə edə bilər [3, s.72]. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bədii əsərlərdə işlənən bu söz qruplarından müəyyən ölçü daxilində istifadə etmək lazımdır. Əks halda bu sözlər ədəbi dilimizi korlaya və ağırlıq yarada bilər.

Dialektizmlər bədii əsərlərdə kənd həyatının real təsvirini vermək, obrazları fərdiləşdirmək vasitəsi kimi istifadə edilir. Dialektizmlər xalqın geniş həyat və məişət tərz, geyim və adətlərinin təsviri üçün əhəmiyyətlidir.

Adətən, dialektizmlər təbiət hadisələri, kənd təsərrüfatı alətləri, ev heyvanları və quşları, məişətin müxtəlif sahələri, bitki və otların adlarını ifadə edən sözlərdir. Onların əsasını ümumişlək sözlər təşkil edir. Dialektizmlərin mənası müəyyən ərazidə yaşayanlara məlumdur, başqa ərazidə yaşayanlara isə aydın deyil [12, s.172].

Afad Qurbanova görə, dialektizm, əsasən, qeyri-ədəbi dil ünsürləri hesab edilən söz, ifadə, səs xüsusiyyəti və qrammatik formalaradır. Adətən, dialektizmlər ədəbi zəmin əsasında qurulmuş nitqdə, yaxud bu və ya digər bədii əsərin dilində nəzərə çarpa bilər [19, s.265].

Musa Adilov “Sənətkar və söz” əsərinin “S.Rəhimov və Şamonun dili” bölməsində qeyd

edir ki, dialektizmlərin yeri bədii üslubdur. Bu kateqoriya sözlər ancaq bədii üslubda özünə yer tapa bilər. Dilin başqa üslublarında yox. Və “dialektizm” anlayışı da bədii ədəbiyyatla əlaqədar olaraq yaranmışdır. Digər tərəfdən dialektizm anlayışı ancaq ədəbi dil ilə müqayisədə özünü doğruldur. Bu isə o deməkdir ki, dialektizm anlayışı milli ədəbi dilin formalaşdığı zaman yaranmışdır. Doğrudan da, Azərbaycan milli ədəbi dili təşəkkül tapdığı vaxtdan bəri bütün görkəmli sənətkarlarımızda dialekt sözlərinə az-çox rast gəlmək olur.

Kənd həyatından bəhs edən yazıçılar da, şairlər də əsərlərində varlığın real təsvirini vermək, əsərin dilini zənginləşdirmək və s. üçün dialekt sözlərdən istifadə edirlər. Bədii üslubda dialektizm də, professionalizm də, vulqarizm də, arxaizm də, neologizm də, bəzi başqa “izm”lər də işləyə bilər və işlənməlidir. Bunlarsız bədii əsərin dili quru, sxematik, emosional təsirdən məhrum olar. Dialektizmləri işlətməkdə müxtəlif məqsədlər ola bilər. Surətlərin dilində dialekt sözləri işlətməklə onları gülüş hədəfi etmək, komik effekt yaratmaq olar. Bəzi sənətkarlar dialektizmlərdən etnoqrafik təsvir, kənd həyatının koloriti üçün bir vasitə kimi istifadə edirlər.

Dialektizm anlayışının özü də, onun meydana gəlməsi də bədii üslub ilə əlaqədardır. Bəzi müəlliflər bədii əsərlərdə surətlərin nitqində işləyən dialektizmlərə bəraət qazandırmaqla yanaşı, bu dil vahidlərinin müəllifin təsvir dilində özünə yer tutmasına qarşı çıxırlar. Məsələn, daha dərinədən tədqiq edən müəlliflərin fikrincə isə dialektizmlərin müəllif dilində işlənməsi də (məsələn, İ.Turgenevdə, M.Şoloxovda olduğu kimi) zəruridir. Çünki bunsuz personaj nitqi ilə müəllif nitqi arasında zəruri vəhdət yarana bilməz [1, s.140].

T.Əfəndiyeva “Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyəti” adlı əsərində dialektizmləri müəyyən qrup dialekt və şivələrdən bədii əsərlərin dilinə gətirilən söz və ifadələr adlandırır [5, s.207].

B.Xəlilova görə, dialektizmlər məhdud dərəcədə, ərazidə işlədilən dialekt və şivə sözləridir. Dilçilik ədəbiyyatında dialektizmlər qeyri-ədəbi dil ünsürləri hesab olunur. O, eyni zamanda, dialektizm və dialekt leksikası anlayışlarını bir-birindən fərqləndirmişdir. Dialektizm dialektlə-

rin dialekt xüsusiyyətini özündə birləşdirən termindir. Dialekt leksikası anlayışı daha genişdir. Burada dialekt və şivənin yerli şəraiti, məişəti, təsərrüfatı, məşğuliyyət sahələri ilə əlaqədar işləyən sözlər nəzərdə tutulur [15, s.104].

Qəzənfər Kazımov “Sənət düşüncələri” adlı əsərinin “Vidadi Babanlı” adlı bölməsində dialektizmləri qeyri-ədəbi dil vasitəsi, şivə sözləri mənasında işlədir. Professor Q.Kazımov “Müqəddəs ocaq” romanını təhlil edərkən yazır ki, V.Babanlının bədii dilinin leksik tərkibi zəngindir. Yazıçı fikirlərini obrazlı ifadə etməkdə, təbiətin, insan xarakterlərinin emosional təsvirində çətinlik çəkmir. Şivə leksikası yazıçının daha çox köməyinə gəlir. Romanın dilində bir sıra qeyri-ədəbi dil vasitələri nəzərə çarpır. Bunların əksəriyyəti şivə sözlərindən ibarətdir. Bunlar onu göstərir ki, ümumxalq dili çox zəngindir, biz hələ ədəbi dilə az şey gətirmişik, şivələrimizdə çox qalın xam lay yatır, bunları tərpətmək, hərəkətə gətirmək lazımdır, onun sıradan çıxmasına, unudulmasına imkan vermək olmaz. Hətta ədəbi dildə işlənməsi lazım gəlməsə də, incə, spesifik məsələlərin, etnoqrafik cizgilərin təsvirində bunlar lazımdır; bunları ən azı dialektoloji lüğətlərə toplamalıyıq. Düzdür, belə sözlərdən V.Babanlı yeri gəldikdə öz təhkiyə dilində də istifadə edir, müəllifin təhkiyə dili o qədər də “təmiz” deyil, lakin bu cür sözlər, təbii ki, daha çox obraz dilindədir. Məsələn, anşırmaq (müəyyənləşdirə bilmək), mısımaq (sakit oturmaq), irdələmək (irisini seçmək), sayrı düşmək (xəstələnmək), arqaz (arıq, uzun) və s. Q.Kazımov bu dialektizmlərin çoxunu faydalı, yerində hesab etsə də, əsərin dilində həddən artıq çoxluğuna, artıqlığına qarşı çıxır [17, s.80].

Eyni zamanda o, dialektizmlərin obrazın və ya müəllifin təhkiyə dilində işlədilməsi ilə bağlı “Nəsrin şeiriyyəti” adlı bölməsində qeyd edir: “Söz obrazlara verildikdə, müəyyən həddə dərəcədə yazıçının əl-qolu daha çox açılır. Məhəlli kolorit yaratma və fərdiləşdirmə adına normaların hər cür pozulması halları obraz nitqinə məxsusdur. Şivə tələffüzü, şivə leksikası, arqotik ifadələr, söz sırasının bol-bol pozulması obraz nitqinə müəllifin mədəni-estetik tələblərinin səviyyəsi ilə bağlıdır. Gənc yazıçılar bir çox hallarda doğulduğu ərazinin məhəlli tələffüzünə üstünlük verirlər. Bu cür hallar geniş oxucu dai-

rəsində müsbət qarşılanmır və oxucunu mətləbdən yayındırır. Usta və böyük sənətkarlar obraz nitqini məharətlə fərdiləşdirə bilirlər” [17, s.14].

Beləliklə, bədii əsərin dili müəllif nitqi, şərti təhkiyəçi obrazının nitqi və ayrı-ayrı obrazlarının nitqinin sintezindən ibarət olur. Yazıçının bədii dili onun ictimai-ədəbi mövqeyi və bu sahələrin hər birinin ayrı-ayrılıqda analizi və nəhayət, ümumiləşdirilməsi yolu ilə qiymətləndirilə bilər. Müəllif nitqi ədəbi normalara uyğun olsa da, normadan çıxma halları ilə də səciyyə-lənir, çünki yazıçı təhkiyəsi də bədii dil nümunəsidir və hadisələri, obrazları xarakterizə etmək, dili rəngləmək, bədiiləşdirmək, zənginləşdirmək üçün yazıçı yalnız ədəbi normalarla məhdudlaşa bilməz. Ən sadə və təmiz yazıçı təhkiyəsində də qeyri-ədəbi nitq vasitələrinə, ədəbi normaların pozulması hallarına rast gəlmək mümkündür. Bu hal fərdi-bədii dil üçün təbii sayılmalıdır, çünki bədii dil ədəbi dil olmayıb, onun spesifik bir üslubudur [17, s.14].

Çox geniş anlayış olan dialektlər dilə, əsasən, bədii yaradıcılıq vasitəsilə daxil olur. Elə müasir dildə dialektizmlərin işləndiyi yeganə sahə də bədii üslubdur. Bu kateqoriya sözlərin dilin başqa üslublarında işlənməsinə qətiyyət yol verilmir. Onlar ancaq bədii dildə özünə yer tapa bilər. Dialektizmlərdən məqsədəuyğun istifadə bədiiliyin xeyrinədir. Çünki dialekt vahidləri əslində xalq dilinin, canlı danışq dilinin ünsürləridir. Fikrimizcə, əcnəbi dillərə məxsus leksikonun bolluğundansa, canlı danışq, xalq dili leksikonuna məxsus sözlərdən istifadə əsəri daha canlı və oxunaqlı edir.

Elbrus Əzizov “Dialektizm anlayışı və bəzi dialektizmlər haqqında” adlı məqaləsində bu günə qədərki söylənilən fikirləri saf-çürük edərək belə bir qənaətə gəlir ki, Azərbaycan dilçiliyində dialektizmlərin iki izahı mövcuddur:

1) Dialektizmlər bədii ədəbiyyatın dilində, yaxud ədəbi dil normalarına müvafiq nitqdə işlənmiş məhəlli dialekt xüsusiyyətləridir;

2) Dialektizmlər məhəlli dialektlərə məxsus sözlərdir. O qeyd edir ki, ikinci izah dialektizm anlayışının mahiyyətini tam əks etdirmir və müəyyən qədər yarımçıqdır.

E.Əzizovun fikrincə, dialektizmlərin sadəcə olaraq məhəlli dialekt sözləri hesab edilməsi

ona görə özünü doğrultmur ki, belə sözlər bədii dildə və ya ədəbi dil normalarına müvafiq nitqdə işləndikdə dialektizmlilik keyfiyyəti qazanır. Dialektizm anlayışının izahında ədəbi dil faktorunu mütləq nəzərə alınmalıdır [8, s.6].

Azərbaycan sovet romanlarında işlənmiş dialektizmləri tədqiq etmiş V.R.Murşaquliyevin qənaətinə görə, “dialektizmlər bədii əsərlərin dilində müəyyən dialekt və şivə qruplarına xas olan söz və ifadələrdir” [27, s.5].

Bədii dilin görkəmli tədqiqatçısı T.Hacıyev “Ədəbi dilin bədiiliyi” adlı məqaləsində yazır: “Mən şəxsən dialektdən ədəbi dilə söz gəlməsinin qızgın tərəfdarıyam” [11, s.236]. Dialektizm özündə qədim bir tarix yaşadır.

Akad. Tofiq Hacıyev Y.Səmədoğlunun “Qətl günü” romanının dili haqqında danışarkən bu fikirləri diqqətə çatdırır: “Ümumiyyətlə, dialektə müraciət ucdantutma bir məhəlli dil zonasının bütün danışığının üzünü köçürmək demək deyil; bir sıra tipik şivə detallı ilə kifayətlənmək gərəkdir; qalan hallarda isə daha yaxşı olar ki, ümumdanişq səciyyəli dialektizmlər işlədilsin. Əks halda, bir tərəfdən, bədii nitqin ədəbi dillə münasibəti pozulur, digər tərəfdən, şivənin yazıya köçürülməsində sistemi gözləmək olmur” [11, s.271].

Dialektizmlər əhatə dairəsi etibarilə məhduddur. Bu sözləri müəyyən ərazidə olanlar, dialekt sahibləri başa düşürlər. Buna görə də dialekt sözlərini bədii əsərlərdə işlətmək ən çox üslubi xarakterlərdə ola bilər. Yazıçılar bir çox hallarda öz surətlərinin haralı olduğunu bildirmək üçün bu sözlərdən istifadə edirlər. Belə sözlər əsasən personajların dilində olur. Yazıçıların öz təhkiyə dilində dialekt sözlərinin işlədilməsi bir nöqsan kimi işlədilməlidir.

Yazıçı ədəbi dilin bütün sözlərindən, adi danışq sözlərindən və dialektizmlərdən istifadə edə bilər. Lakin yazıçı bütün qayda-qanunları, ölçünü yaddan çıxarıb həddindən çox adi danışq sözləri və dialekt sözlərini yersiz olaraq işlədirsə, bu, yazıçının üslubu üçün qüsurlu hesab edilməlidir. Əksərən ədəbi dilin korlanması yerli söz və ifadələrin, dialektizmlərin, dialektə məxsus qrammatik formaların işlədilməsi hesabına olur [2, s.61-62].

Q.Mustafayeva “Azərbaycan dilinin üslubiyatı” adlı dərsliyində belə bir fikir yazır ki, əsa-

sən, kənd həyatının təsvirinə həsr edilmiş əsərlərdə özünə yer tapa bilən dialektizmlər aşağıdakı bədii-üslubi məqamlarda işlədilir:

1. Kənd həyatı və məişətini realistikəsinə təsvir etmək üçün;

2. Yerli koloritin səciyyələndirilməsi məqamında;

3. Bədii yaradıcılıqda dialektizmlər fərdiləşdirmə vasitəsi kimi istifadə edilir. Belə ki, təhsil, tərbiyə, əxlaq və s. ilə əlaqədar yazıçı tipin nitqinə müxtəlif xarakterli dialektizmlər daxil edir;

4. Bədii üslubda bəzi məqamlarda dialektizmlər bu və ya digər ərazinin keçmişindəki həyat və məişət tərzini, geyim və adətlərinin təsviri üçün də əhəmiyyətli [25, s.111-112].

Dialektizm – bu və ya digər yerli, məhəlli, yerli dialektə məxsus söz və ya ifadədir. Dialektizmlər ədəbi dilin tərkibində müəyyən üslubi rol oynayır, yerli kolorit yaratmağa kömək edir.

Mir Cəlalın bədii əsərlərinin dilinin görkəmli tədqiqatçısı olan H.Hüseynovanın da dialektizmlər haqqındakı fikirləri xüsusi maraq doğurur. Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində elə sözlər var ki, həmin sözlərdən yalnız müəyyən məhəlli şəraitdə, coğrafi ərazidə yaşayan əhali istifadə edir. Bu sözlərin mənası yalnız həmin ərazidə yaşayanlar üçün anlaşılıqlı olur. Belə sözlər dialekt sözlər, bədii əsərlərdə isə dialektizmlər adlanır [14, s.120].

Bədii əsərlər vasitəsilə dialekt sözlərin ədəbi dilə keçməsi üçün imkan və şərait vardır. Çünki ədəbi dilin tərkib hissəsi olan bədii dildə, yeri gəldikcə, yazıçılar dialektizmlərdən müxtəlif üslubi məqsədlərlə istifadə edir, onların vasitəsilə əsərin milli koloritini, təbiiliyini artırmağa nail olur, bəzən hətta ədəbi dildə qarşılığı olmayan dialektizmlərdən istifadə etməklə, ədəbi dilin zənginləşməsinə şərait yaradırlar. Bədii əsərlərdə surətlərin məhəlli mənsubluğunu canlandırmaq lazım gəldikdə, onların nitqində dialektizmlərin işlənməsi məqsədəuyğundur. Bu isə əsərin və personajların danışğını şirənləşdirir, əsərin dili təbii və canlı olur [14, s.121].

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində dialektizmlər dialektədən ədəbi dilə keçmiş məhəlli söz və ifadə kimi izah olunur. Dialektizmlər əsasən ədəbi dildə işlədilməyən sözlərdir, bədii

əsərlərdə isə dialektizmlər üslubi xarakterlidir, yerli kolorit yaratmaq, surətin nitqini fərdiləşdirmək, onun haralı olmasını bildirmək üçün istifadə olunur. Yazıçılar əsasən personajların dilində, təsvir etdiyi surətin yerli xüsusiyyətlərini daha qabarıq etmək üçün müxtəlif xarakterli dialektizmlərdən, müəyyən dialektə məxsus qrammatik formaldan yararlanırlar. Ləhcə, dialekt və ya şivə dairəsində işlədilən və anlaşılan sözlər həmin yerin məişəti, təsərrüfat sahəsi ilə əlaqədar olur və yazıçılar belə dialektizmlərdən məqsədəuyğunluq naminə üslub rəngarəngliyi yaratmaq və bədii surəti öz nitqi vasitəsilə daha qabarıq səciyyələndirmək, əsərin bədii dəyərini artırmaq, məhəlli kolorit, cazibəli lövhələr hesabına əsərin dilinə təbiilik vermək üçün işlədirlər [13, s.227].

Dilçiliklə yanaşı, ədəbiyyatşünaslıqda da bədii əsərlərin dilində dialektizmlərin işlənməsinə münasibət müxtəlifdir. Mikayıl Rəfili “Ədəbiyyat nəzəriyyəsinə giriş” dərslində qeyd edir ki, dialektizm, yaxud provinsializm – xalq şivələrindən, yəni ayrı-ayrı rayonlarda, əyalətlərdə işlədilən, lakin ümumxalq tərəfindən anlaşılmayan sözlərə, yaxud ibarələrə deyilir. Geniş mənada dialektizm ancaq bu və ya başqa bir mahlada işlədilən sözlərə demək mümkündür [23, s.129].

Cəfər Xəndan yazıcının öz ifadələrində dialektlərdən istifadənin əleyhinə olsa da, dialekt sözlərinin tiplərin dilində işlənməsini mümkün sayır. O, eyni zamanda S.Vurğunun şeirlərində dialektədən gələn “şütümək”, “sayırmaq”, “mağıl”, “qılıq”, “ilqar” sözlərinin işlənməsini yaxşı təşəbbüs kimi qiymətləndirir [10, s.229-230].

Ədəbiyyatşünas alimlərimizdən Mir Cəlal və Pənah Xəlilovun “Ədəbiyyatşünaslığın əsasları” adlı dərslində qeyd olunur ki, dialektizm (ləhcəçilik) bədii dildə olmamalıdır. Müxtəlif rayonların canlı dilində bəzi kəlmə və ifadələr müxtəlif şəkildə işlənir (gedeyrəm, gedədi...). Bunları da ancaq tiplərin dilində vermək olar. Ədibin dilində, şeir və təhkiyəsinə buna yol vermək olmaz. Bədii əsər oxucularını yalnız mənavi, fikri cəhətdən deyil, həm də danışq, dil cəhətdən tərbiyə edir. Sözü ləhcə ilə deyənələr, bədii əsərdən doğru tələffüz öyrənir, ifadələrini düzəldirlər [22, s.75].

Ədəbiyyatşünas Nazif Qəhrəmanlıya görə, dialektizmlər – məhəlli sözlər, dialekt və şivə sözləridir [18, s.24].

Rəhim Əliyevin müəllifi olduğu “Ədəbiyyat nəzəriyyəsi” kitabında dialektizmlər müəyyən dialektlərdə işlənən sözlərin yazılı dildə işlədilməsidir. Realist nəsrin dil anlayışında bu yazıçının xalq dilinə həssas münasibətini, dil bilgisinin genişliyini göstərən əlamət sayılır. Belə sözlər uğurlu şəkildə yazı dilində, xüsusilə nəsr dilində işləndikdə tez bir zamanda ədəbi dildə vətəndaşlıq hüququ qazanır [7, s.237].

Əziz Mirəhmədov “Ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti” kitabının birinci və təkmilləşdirilmiş ikinci nəşrində yazır ki, bu sözlər ümumxalq dilini və ədəbi dili zibilləyir.

Qeyd edək ki, ədəbi dilin daxili imkanlar hesabına zənginləşməsində və dilimizin milliliyinin qorunmasında mühüm rol oynayan dialektizmlər haqqında görkəmli ədəbiyyatşünas alimin bu mövqedə olması təəssüf doğuran bir haldır. Bununla yanaşı, müəllif həmin kitabın 1978-ci il nəşrində fikrini təkrar edərək yazırdı ki, dialektizm hər hansı dilin müxtəlif növlərindən biridir. Bu mənada bilavasitə və daimi təmasda olan adamların müəyyən dərəcədə məhdud dairəsi tərəfindən işlənən sözlərə dialekt, ədəbi əsərdə istifadə edilən belə sözlərə isə dialektizmlər deyilir [24, s.51].

Dialektizmlərə yazıçı təsvir etdiyi xarakteri daha dərinlən və aydın şəkildə açmaq, əsərində üslub rəngarəngliyi yaratmaq və bədii surətdə onun nitqi vasitəsilə qabarıq səciyyələndirmək məqsədilə müraciət edir. Dialektizmlər surətin sinfi simasını, ərazi və etnik mənsubiyyətini (haralı olduğunu, ölkənin hansı vilayət, ya əyalətindən çıxdığını və s.) göstərməyə kömək edən bədii ifadə vasitələrindən biridir [24, s.51].

Xalid Əlimirzəyev qeyd edir ki, daha çox danışq dilinə aid olan, bir rayonda, məhdud bir ərazidə işlədilən, başqa yerlərdə anlaşılmayan və ya çətin anlaşılan, ümumi dil normalarına bir qədər uyğun gəlməyən sözlərə, ifadələrə dialektizm və şivələr deyilir. Bədii dildə dialektizmlərin işlədilməsi ilə bağlı akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun da maraqlı fikirləri vardır.

Ədəbiyyatşünas alimin bədii əsərlərdə yazıçının ümumxalq dilindən, dialekt və şivələrdən

istifadəsi məsələsinə mövqeyi belədir: “Ötən əsrlərdə dilimizə daxil olan bir çox lüzumsuz əcnəbi söz, ifadə və tərkiblər dilimizin öz doğma sözlərini sıxışdırıb unutdurmuş, üstüörtülü xəzinə halına salmışdır. Bu nöqtəyi-nəzərdən Azərbaycan yazıçısının, aliminin, lazım olduğu yerdə ləhcə, şivə, dialektlərə müraciət etməsi vacibdir” [21, s.42].

Burada ədəbi dilin dialektlərdən mayalanmasının qanunauyğun bir hadisə olduğu əsas götürüldüyü kimi, dialekt (ləhcə, şivə) ilə bağlı başqa nəzəri fikirlər də irəli sürülür: dialekt xüsusiyyətləri dilin əhatəsinə daxil olan, onun öz varlığından doğan təbii bir hadisədir. Dialekt xüsusiyyətləri dilin vaxtilə fəaliyyət göstərmiş, sonradan işləkdən düşmüş bir çox sözlərini qoruyub saxlayır. Deməli, dialekt sözlərini (dialektizmləri) dilin ehtiyat fondu adlandırmaqda tam haqlıyıq.

Əsas məsələ yenə ondan ibarətdir ki, ədəbi dilin, bu dili yaradanların söz, ifadə, bəzən də hətta ifadə tərzü üçün dialektlərə müraciəti mümkün və lazımlıdır; həm də ümumxalq dili mücərrəd anlayış deyildir, o, xalqın yaşadığı bütün sahələrə aid ümumi xüsusiyyətləri ilə birlikdə, dialekt, şivə xüsusiyyətləri ilə birlikdə, dialekt, şivə xüsusiyyətləri ümumiliyində anlaşılır və bu ümumilikdə fəaliyyət göstərir. Ümumxalq dilindən daim mayalanmayan ədəbi dil, eləcə də ədəbi-bədii dil zaman-zaman qurulaşar, xəlqi mahiyyətini itirər.

Lakin ümumxalq danışq dilindən, ləhcə, şivə və dialektlərdən istifadə kortəbii, qeyri-şərtsiz ola bilməz. M.Cəfərov burada da fərdi yanaşmağı, götür-qoy etməyi məsləhət görür, axı “Lazım olmadığı halda məhəlli sözlərin işlədilməsi dil ümumiliyinə və normativliyinə ciddi əngəl törədir”; axı “İndi dil mədəniyyətimizin elə bir inkişaf mərhələsidir ki, istər fəhlə, kəndli, müəllim, tələbə olsun, istər yazıçı, aktyor, alim; birinin *neft*, birinin *nöyüt*, birinin *məşhur*, birinin *manşır*, birinin *neçin*, birinin *nöş*, birinin *gəlibdir*, birinin *gəlitdi* və i. deməsi və yazıda işlətməsi hərc-mərcliyə səbəb olur” [21, s.44].

M.Cəfərov bəzilərinin fikrinə rəğmən belə hesab edir ki, belə tələffüz forması nəinki ümumən ədəbi dil üçün, hətta bədii ədəbiyyatda surətlərin dili üçün də məqbul sayıla bilməz. Tənqidçi alim dildə ümumxalq xarakteri daşıma-

yan, yalnız bu və ya digər mahalda, kənddə işlədilən və müasir dildə əvəzi olan sözləri ədəbi dilə gətirməyi də düzgün yol hesab etmir. Ədib bu haqda belə yazır: “Dialektlərdə elə söz və tələffüz formalarına rast gəlirik ki, onlar çoxdan köhnəlib ümum tərəfindən anlaşılmayan sözlər halına düşmüşdür. Məsələn, artıq dildə çoxdan sabitləşib, hamı tərəfindən anlaşılan *səbəb*, *vaxt*, *güllüş*, *duman*, *göz həkimi*, *cib yaylığı*, *aciz*, *nadinc*, *növbə*, *qüvvət*, *ağbənz*, *kömək* kimi sözlərin yerinə bəzi dialektlərdə ümumxalq tərəfindən anlaşılmayan *mile*, *məslet*, *hingildəmək*, *cəncərmə*, *kahal*, *kəsəri*, *əməfək*, *ələmyetir*, *nədəhil*, *avağa*, *ağcəvizə*, *ayamat* kimi sözlər işlədilsə, bunları təzədən ədəbi-bədii dilə gətirməyə ehtiyac yoxdur. Belə bir təşəbbüs özü pis mənada məhəllilik olardı” [21, s.43].

M.Cəfərov dialektlərdən lüzumsuz istifadənin zərərli nəticələrini də göstərərək yazır: “Dilin estetik gözəlliyini pozan söz və tələffüz formalarının bədii əsərdə, səhnədə və ya radio, televiziya verilişlərində tez-tez səslənməsi onların yayılmasına səbəb olub, vətəndaşların nitq mədəniyyətinə də çox ziyan vurur, danışq dilini korlayır” [21, s.43].

Bunlarla yanaşı, M.Cəfərovun məqalələrinin birində belə bir fikirlə rastlaşırıq: “Yazıda məhəlli söz, ifadə, tələffüz formalarından qaçmağı tələb edən dilçilərlə yazıçılar arasında növ anlaşılmazlığın səbəbi də yox deyildir. Bəzən dilçilər normativlik tələbini irəli sürəndə bədii dilin spesifik xüsusiyyətlərindən sərf-nəzər edir, nəzərə almırlar ki, dialektlərdən, habelə köhnə lüğətlərdən, kitablardan və tərcümə əsərlərindən, arxiv sənədlərindən də söz seçmək, əvəz etmək, müəyyən sözləri yeni mənada işlətmək ədəbi-bədii dili zənginləşdirən mənbələrdən biridir, həmişə də belə olmuşdur. Dünyanın bütün söz ustaları məhz ləhcə və dialektlərdən münasib sözlər alıb işlətməklə ədəbi-bədii dilin zənginləşməsinə kömək etmişlər.

Belə bir axtarış, seçmə, əvəzetmə, sözlərə yeni mənavermə Azərbaycan yazıçısı, alimi üçün xüsusilə vacibdir.

Ədəbi-bədii dil sahəsində tədqiqat işi aparan akademik Məmməd Arifin “Dil və üslub” məqaləsindəki fikirlərini nəzərdən keçirək: “Bədii ədəbiyyatın dili xalqın ümumi ədəbi dili olmalıdır. Hər söz aydın, dürüst mənə daşmalıdır.

Halbuki məhəlli sözlər, dialektlər və jarqonlar çox vaxt bizə bu aydınlığı gətirmirlər. Məhəlliliyin əsas nöqsanı da ondadır ki, hər kəlmə ayrı-ayrı rayonlarda və ya kənddə, hətta müəyyən bir zümrə arasında ayrı-ayrı mənalarda işlənir. Buna görə də belə sözlər ümumi dilimizə daxil olub ümum mənalar qəbul etmədiyindən bədii əsərlərin dilini ağırlaşdırır” [20, s.233].

Əgər bir yazıçı əsərində məhəlli sözlərsiz, dialektlərsiz və jarqonsuz ötürsə bilmirsə, bu, o deməkdir ki, həmin yazıçı ümumxalq ədəbi dil normalarından və bu dilin tarixi inkişaf prosesindən və inkişaf səviyyəsindən xəbərsiz olub, ancaq doğulduğu kənddə işlənən sözlərlə kifayətlənmişdir.

M.Arif dilçilik elmində dialektlərin, məhəlli sözlərin öyrənilməsinin əleyhinə deyildir. O, həmin məqaləsində yazır: “Yazıçı zəruri hallarda öz personajlarının dilində və ya özünün hadisələri təsvirində bu və ya başqa istilah və ya əyalət sözlərindən də istifadə edə bilər. Heç bir yazıçıya bunu qadağan etmək olmaz; bu şərtlə ki, belə sözlərin mənası cümlə içərisində təxminən də olsa, aydın olsun, ifadə edilən fikri ağırlaşdırmasın, dilin bədii quruluşunu pozmasın” [20, s.235]. Ancaq söhbət bədii dildən gedəndə o, haqlı olaraq ümumazərbaycan ədəbi dili arsenalına daxil olmayan sözlərin bədii əsərdə işlənməsinin əleyhinədir.

Yazıçı təsvir etdiyi hadisələri daha canlı, daha inandırıcı əks etdirmək üçün, personajların xarakterlərini səciyyələndirmək, onları tipikləşdirmək üçün ümumxalq danışq dilinə - dialekt və şivə sözlərinə müraciət edir. Canlı xalq danışq dilinə əsaslanmaq hər bir bədii əsərin dilinin sadəliyini və xəlqiliyini təmin edir.

Qeyd edək ki, dialektizmlərlə yanaşı, dilin digər leksik qatlarından olan arxaizmlər, emosional-ekspressiv sözlər, onomastik vahidlər, jarqonlar, vulqar sözlər və başqa dil vahidlərindən həddindən artıq bədii əsərdə istifadə etmək bədii əsərə xeyirdən çox ziyan verə bilər. Məqsədəuyğun şəkildə, qədərincə istifadə olunması isə əsərin qiymətini artırır, əsərin dilini daha canlı, daha təbii edir.

Dialekt sözlər (dialektizmlər nəzərdə tutulur) bədii əsərlərdə yerli xüsusiyyət koloritini daha qabarıq vermək, surətlərin fərdi dil xüsusiyyətlərini nümayiş etdirmək məqsədilə sənətkarın

bilərəkdən istifadə etdiyi müəyyən əraziyə məxsus dil vahidləridir [20, s.181].

Tənqidçi alimin məhəlliçiliklə bağlı fikirlərinə onun “Azərbaycan sovet romanı” məqaləsində də rast gəlirik. O qeyd edir ki, məhəlliçilik əleyhinə mübarizəyə bəzi yazıçılar, ümumiyyətlə, ədəbiyyata yeni və müvəffəqiyyətli sözlərin gətirilməsinə mane olmaq kimi baxırlar. Halbuki belə deyildir. Ədəbi dilimizə gətirilən hər bir yeni, tutarlı və zəruri sözü, yəni dilə dəqiqlik, aydınlıq və zənginlik gətirən sözü alqışlamaq lazımdır. Belə yeni sözlər romanlarımız vasitəsilə də dilimizə az gəlməmişdir, onları rədd etmək ağılsızlıq olardı. Məhəlliçilik dedikdə hər yazıçının ayrı-ayrı rayonlarda və ya kəndlərdə işlənən, başqaları tərəfindən anlaşılmayan və ya başqa mənada anlaşılan yerli sözləri ehtiyac olmadan ədəbiyyata gətirməsini nəzərdə tuturuq. Belə bir məhəlliçiliyə hələ də romanlarımızda təsadüf olunur.

Bəzən romanlarımız bu və ya başqa qəhrəmanın filan yerli olmasını bildirmək üçün onun dilinə qəsdən məhəlli sözlər və ifadələr verirlər. Biz bu təşəbbüsün əleyhinə çıxmaq fikrində deyilik, lazım gəldikdə bir tipin fərdi xüsusiyyətlərini qeyd etmək məqsədilə bunu etmək olar [20, s.169].

Tənqidçi, ədəbiyyatşünas Qulu Xəlilov “Azərbaycan romanının inkişaf tarixindən” əsərində dialekt və şivələrin ədəbi-bədii dilin zənginləşməsində mühüm rol oynadığını qeyd edərək yazır ki, ədəbi-bədii dil dialekt və şivələrin hesabına xeyli genişlənir, zənginləşir və xalq həyatında, təfəkküründə mövcud olan bu sözləri şüurlu surətdə seçib dilin lüğət fonduna gətirən yeganə xeyirxah adamlar yazıçılardır. Bunu da qeyd edək ki, heç kəs ümumxalq dilindəki sözlərin hamısını bilmir və hər kəs qulağı birinci dəfə eşitdiyi və bilmədiyi sözə damğa basıb desə ki, “bu dialektdir, ləhcədir, dilimizə yadadır” və s. həmin şəxs öz “alimnüməliyini”, eyni zamanda nadanlığını sübut etmiş olar. Müxtəlif peşə və sənət hadisələri ilə əlaqədar (məsələn, balıqçılıq, bağçılıq, heyvandarlıq və s.) elə söz və istilahlər var ki, bunlardan sənətkarı məhrum etmək onu həyat faktlarını realist təsvirdən uzaqlaşdırmaq demək olardı. [16, s.302]

Həm də, adətən, belə sözlər ən çox məişətlə bağlı olur və istifadə edilir. Bir sıra faktlar gös-

tərir ki, yazıçı belə “məişət söz və istilahlarını” öyrənməyəndə təsvirdə qəribə və gülməli vəziyyət alınır. Əlbəttə, sırf dialekt vasitəsilə yaranan və o qədər də kütləvi olmayan sözləri yalnız yerində işlətmək lazımdır. Dialektlər formaca bir qədər kobud olsalar da, tələb edilən mənanı çox dəqiq ifadə edir.

Dialektizmlərin ədəbi-bədii dildə işlənməsinin əleyhinə çıxanlara, bu dili korlayan, zibilləyən sözlər hesab edənlərə qarşı Q.Xəlilov haqlı cavab verərək yazır ki, bədii dildə dialektlərin əleyhinə çıxanlar bir şeyi nəzərə almırlar ki, xalqın lüğət ehtiyatındakı bu tipli sözlər onun bədii təfəkkürünün obrazlı inikası olan dildə istifadə olunmayacaqsə, bəs harada işlənəcək? Dialekt anlayışı ədəbi dilin tarixi ilə sıx bağlıdır və Azərbaycan ədəbi dili mükəmməl formaya düşəndən bəri bir çox görkəmli sənətkarlarımız müxtəlif münasibət və vəziyyətlərdə dialektdən bacarıqla istifadə etmişlər [16, s.305].

Dialektizmlərin və eyni zamanda digər xalq danışığı ifadələrinin bədii dildə işlənməsinin əhəmiyyətindən danışan, eyni zamanda əsərlərində dialektizmlərdən istifadəyə görə fərqlənən Xalq yazıçısı Süleyman Rəhimov özü bu haqda belə yazır: “Sözün hardan gəldiyini axtarmaqdan artıq, həmin sözün Azərbaycan sözləri içərisində necə yararlı olduğunu; artıq qaynayıb-qovuşduğunu görmək, qiymətləndirmək faydalı olardı. Ancaq mən dilin canlı xalq dili ehtiyatı hesabına zənginləşməsinə tamamilə tərəfdaram. Ona görə, mən ədəbiyyatda işlənməyən, yaxud az-az işlənən sözləri bədii əsərlərimə gətirməkdən çəkinmirəm... Mən bilirəm ki, bu sözlərin bir çoxu bədii ədəbiyyat dilinə daxil olmayacaqdır, ancaq müəyyən qismi mütləq qalacaqdır. Mən bu prosesə tərəfdaram, qoy belə bir inkişaf davam etsin, dil özü, axar su kimi xıltı təmizləyəcək, zibillənməyə yol verməyəcək, axa-axa durulacaq, hey durulacaqdır!.. Hər xalqın öz dilinin belə xüsusiyyəti vardır...

...Yaradıcılığın mənbəyi xalq olduğu üçün, yaradıcılıqla doğub gələn dil özü də canlı xalq dilindən qoparıla bilməz, özünün zənginləşməsi, inkişafı üçün arası kəsilmədən axan həyat çeşməsindən qaça bilməz. Sərf-nəhv ehkamının özü də donuq halda bir nöqtədə dayanıb dura bilməz” [26, s.126-127, 128-129].

Nəticə / Conclusion

Həqiqətən də, ədəbi-bədii dilimizin zənginləşməsində mənbə rolunu oynayan, dilimizin tarixi etnoqrafiyası sayılan, canlı, duzlu, məzəli, doğma sözlər hesab edilən, zəngin dil elementlərini özündə əks etdirən dialektizmlərin bədii dildə işlədilməsi dilimizi korlamır, yararsız hala gətirmir, əksinə bu söz qrupları yerli-yerində,

lazım gəldikdə müəyyən üslubi məqsədlərlə bədii dildə işlənirsə, obrazların dilini, danışığını, hərəkətini, məişətini, yaşayış tərzini, haralı olduğunu ifadə etməyə xidmət edərsə, o zaman bu cür sözlərin ədəbi-bədii dildə işlənməsinin ancaq əhəmiyyətindən və vacibliyindən danışmaq olar.

Ədəbiyyat / References

1. Adilov M.İ. Sənətkar və söz. Bakı: "Yazıçı", 1984.
2. Azərbaycan bədii dilinin üslubiyyatı: öçerklər. Bakı: "Elm", 1970.
3. Cəfərov S.Ə. Müasir Azərbaycan dili. II hissə. Leksika. Bakı: "Şərq-Qərb", 2007.
4. Dəmirçizadə Ə.M. Azərbaycan dilinin üslubiyyatı. Bakı: "Azərtədrisnəşr", 1962.
5. Əfəndiyeva T.Ə. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyatı. Bakı: "Elm və təhsil", 2012.
6. Əkbərov Ə.H. Müasir Azərbaycan dilinin üslubiyyatı. Bakı: ADPU, 2016.
7. Əliyev R.N. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı: "Mütərcim", 2008.
8. Əzizov E.İ. Dialektizm anlayışı və bəzi dialektizmlər haqqında. Bakı Universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası, 2005, № 2.
9. Fərəcov Ə.A. İzahlı dilçilik lüğəti. Bakı: "Maarif", 1969.
10. Hacıyev C.X. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı: Azərnəşr, 1958.
11. Hacıyev T.İ. Şeirimiz, nəsrimiz, ədəbi dilimiz, Bakı: "Yazıçı", 1990.
12. Həsənov H.Ə. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. Bakı: "Maarif", 1988.
13. Hüseynov S.S., Qaracayeva E.M. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Bakı: "Elm və təhsil", 2016.
14. Hüseynova H.E. Mir Cəlalın bədii əsərlərinin linqvopoetik xüsusiyyətləri. I cild. Bakı: ADPU, 2018.
15. Xəlilov B.Ə. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı: "Nurlan", 2008.
16. Xəlilov Q.Q. Azərbaycan romanının inkişaf tarixindən, Bakı: "Elm", 1973.
17. Kazımov Q.Ş. Seçilmiş əsərləri. 4-cü cild. Bakı: "Nurlan", 2009.
18. Qəhrəmanlı N.Ə. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı: BQU, 2008.
19. Qurbanov A.M. Müasir Azərbaycan ədəbi dili. 1-ci cild. Bakı: "Nurlan", 2003.
20. M.Arif. Ədəbi-tənqidi məqalələr. Bakı: Azərnəşr, 1958.
21. M.Cəfər. Seçilmiş əsərləri. I cild. Bakı: "Çinar-Çap", 2003.
22. M.Cəlil, Xəlilov P. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı: "Maarif", 1988.
23. M.Rəfil. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinə giriş. Bakı: V.İ.Lenin adına API, 1958.
24. Mirəhmədov Ə.M. Ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti. Bakı: "Maarif", 1978.
25. Mustafayeva Q. Azərbaycan dilinin üslubiyyatı. Bakı: "Elm", 2010.
26. Rəhimov S.H. Yazıçı və həyat. Bakı: Azərnəşr, 1961.
27. Мурсакулиев В.Р. Диалектизмы в азербайджанских советских романах (1930-1960). Автореф. дис. канд. филол. наук. Баку.

Вопросы исследования диалектизмов в азербайджанском языкознании и литературоведении

Гюльнар Агакишиева

Бакинский славянский университет. Азербайджан.

E-mail: gulnar.rehimli.90@mail.ru

Резюме. В статье исследуются диалектизмы, выраженные в области азербайджанской лингвистики и литературоведении, и освещаются взгляды лингвистов и литературоведов на эти группы слов, употребляемых в литературном языке. В результате эти группы слов, выраженные поэтами и писателями из диалектов и говоров для определенных стилистических целей, сохраняя историческое развитие нашего языка, сыграли важную роль в обогащении азербайджанского литературного языка.

Ключевые слова: художественный язык, диалектизм, литературный язык, история родного языка, диалектизмы в словарном литературоведении, разговорный язык